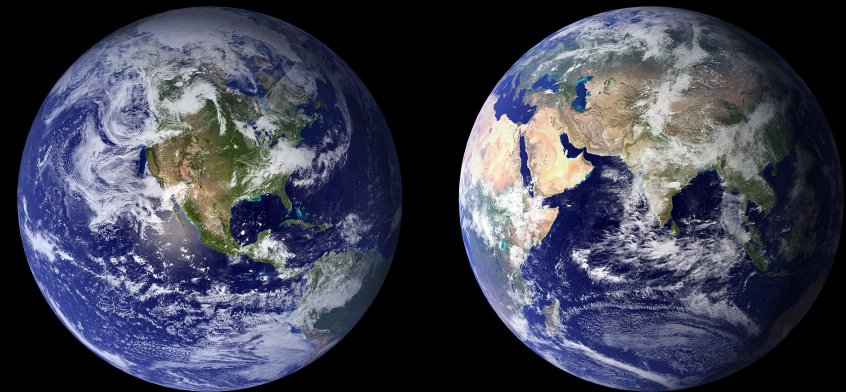

Hydrologia

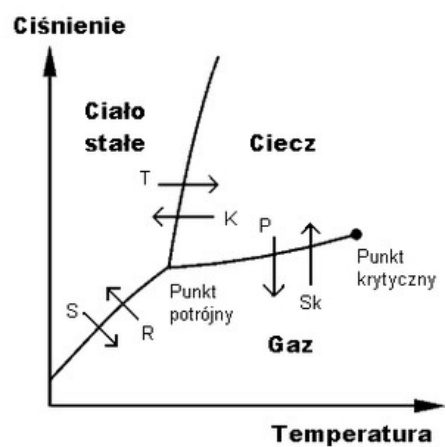
M. Ślusarczyk 2023

1

Występowanie wody na Ziemi

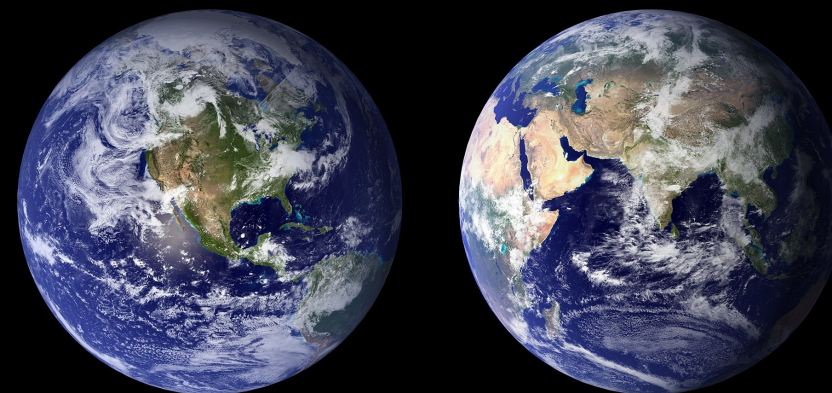

Woda jako zasób i środowisko życia organizmów

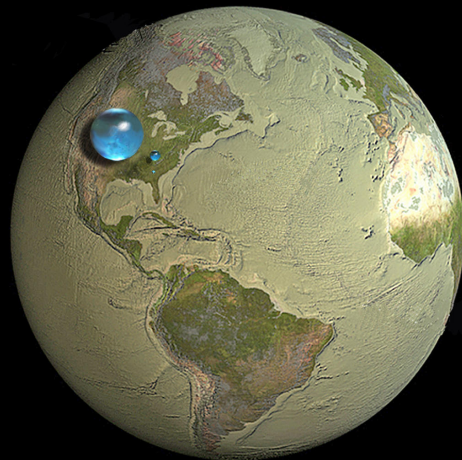

Woda może występować w 3 stanach skupienia₃

Występowanie wody na Ziemi

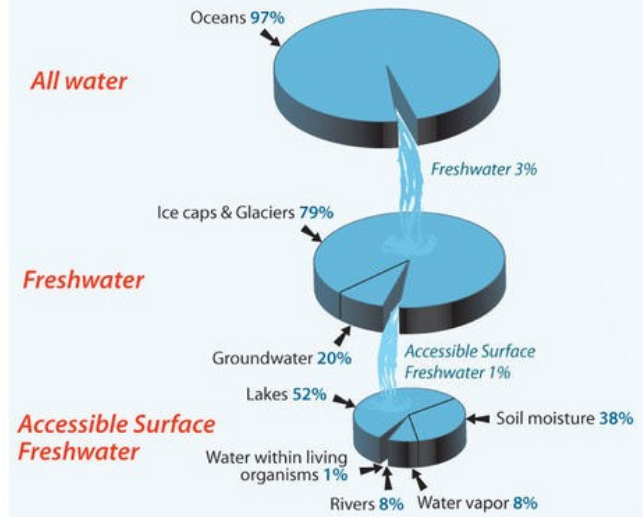
The World's Water

- All water on, in, and above the Earth
- Liquid fresh water
- Fresh-water lakes and rivers

Howard Pettman, USGS,
 Jack Cook, Woods Hole Oceanographic Institution,
 Adam Niseman
 Data source: Igor Shiklomanov
<http://ga.water.usgs.gov/edu/earthhowmuch.html>

Distribution of the World's Water

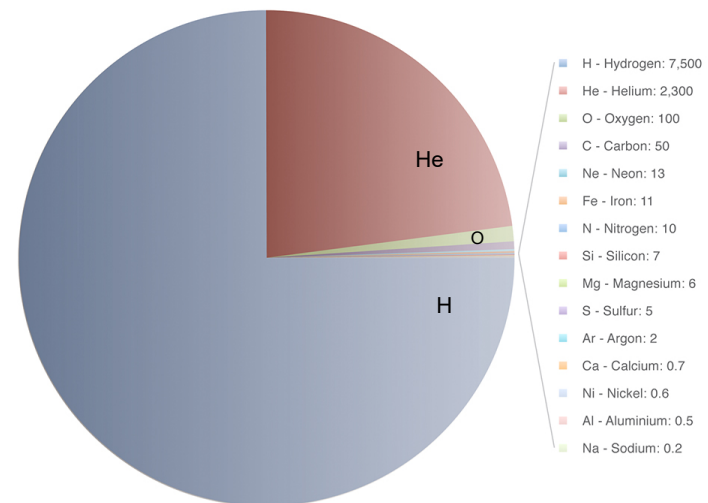

Skąd pochodzi woda na Ziemi?

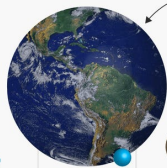
<https://www.youtube.com/watch?v=81FZD6aDobk>

Skład chemiczny naszej galaktyki (Droga Mleczna)

HOW THE SOLAR SYSTEM'S LARGEST OCEAN WORLDS COMPARE IN SIZE

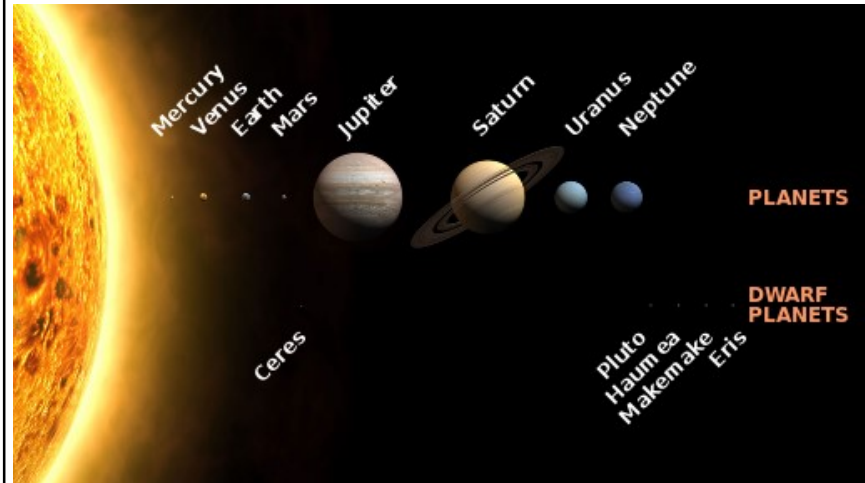
Earth has a surprisingly small amount of water compared to other worlds in the Solar System. Each measurement is the spherical radius of the world and its water (including ice):

ENCELADUS	DIONE	EARTH	EUROPA	PLUTO	TRITON	CALLISTO	TITAN	GANYMEDE
Water radius: 140 mi./ 220 km.	Water radius: 300 mi./ 480 km.	Water radius: 430 mi./ 690 km.	Water radius: 550 mi./ 880 km.	Water radius: 630 mi./ 1010 km.	Water radius: 730 mi./ 1170 km.	Water radius: 1,120 mi./ 1,800 km.	Water radius: 1,180 mi./ 1,890 km.	Water radius: 1,460 mi./ 2,350 km.
World radius: 157 mi./ 252 km.	World radius: 349 mi./ 561 km.	World radius: 3,959 mi./ 6,371 km.	World radius: 972 mi./ 1,565 km.	World radius: 738 mi./ 1,187 km.	World radius: 840 mi./ 1,352 km.	World radius: 1,498 mi./ 2,410 km.	World radius: 1,601 mi./ 2,576 km.	World radius: 1,635 mi./ 2,631 km.

SOURCE: Steve Vance; NASA/JPL-Caltech

BUSINESS INSIDER

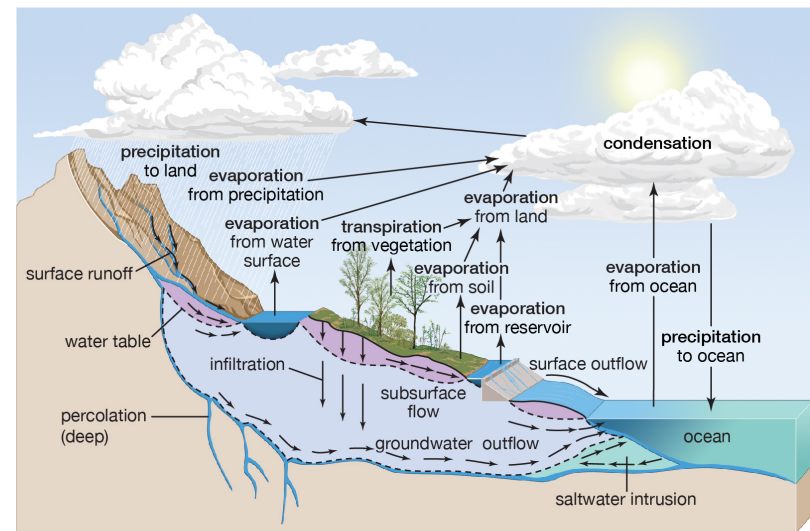
Woda w stanie płynnym w układzie słonecznym

Czy woda występuje
na Księżycu?

Skąd woda na lądzie?

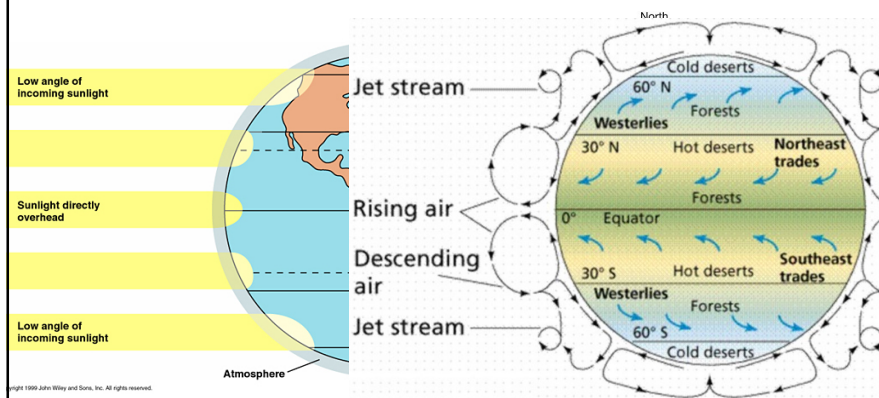

soil moisture groundwater

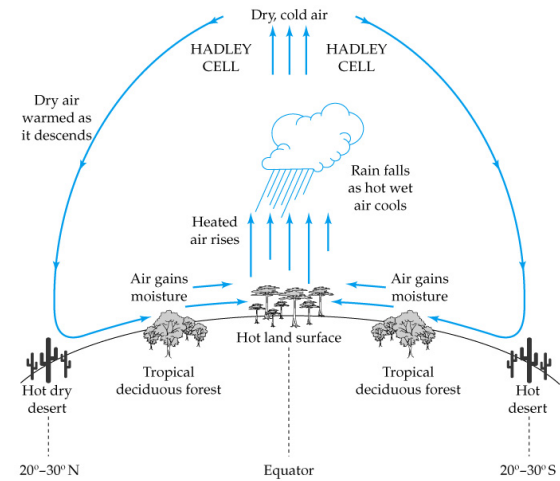
ocean covers 71 percent of Earth's surface
196,950,000 sq mi (510,000,000 sq km)

© 2015 Encyclopædia Britannica, Inc.

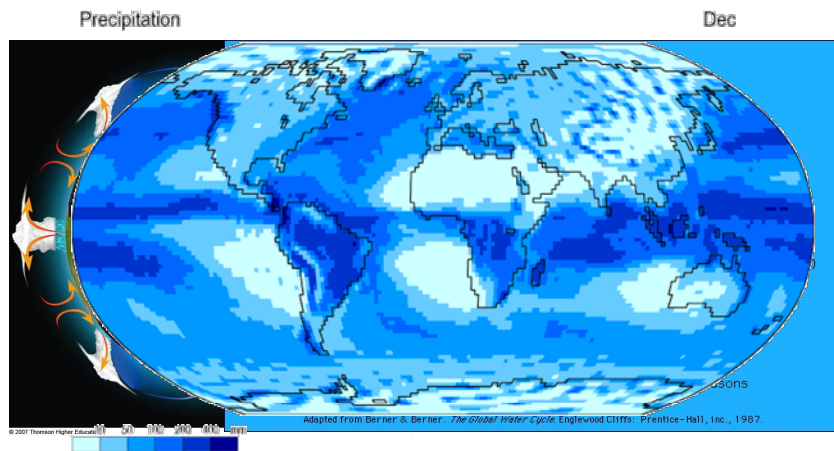
Promieniowanie słoneczne – główne źródło energii (pompa ciepła) dociera nierównomiernie do różnych miejsc na powierzchni Ziemi

Nierównomierne nasłonecznienie jest powodem nierównomiernego rozkładu ciśnienia atm. oraz opadów w różnych miejscach na Ziemi

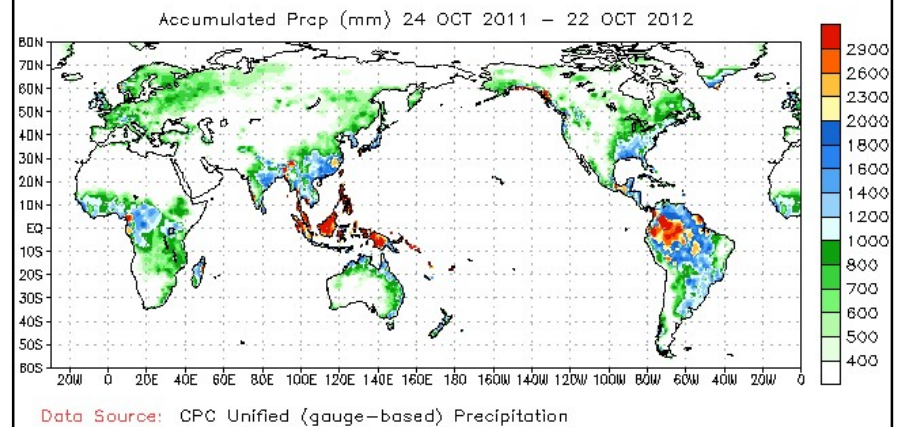

Sezonowe zmiany warunków termicznych powodują
cykliczne zmiany ilości opadów

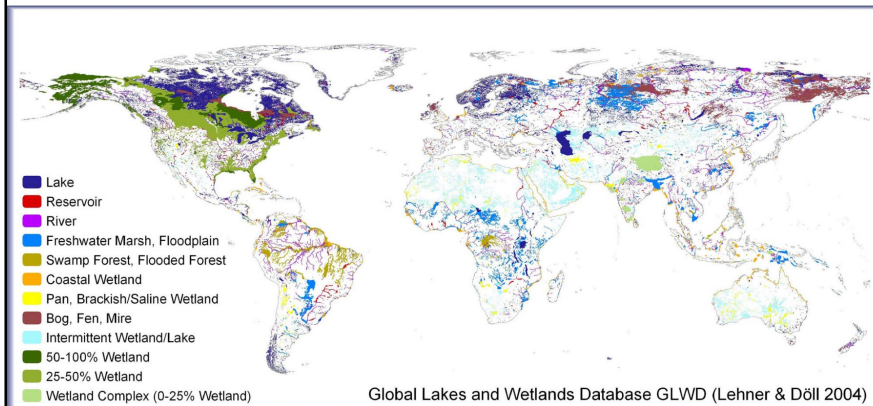

Data: NCEP/NCAR Reanalysis Project, 1959-1997 Climatologies
Animation: Department of Geography, University of Oregon, March 2000

Gdzie możemy oczekiwać
występowania wód śródlądowych?

Globalne rozmieszczenie wód śródlądowych

Gdzie występują rzeki?

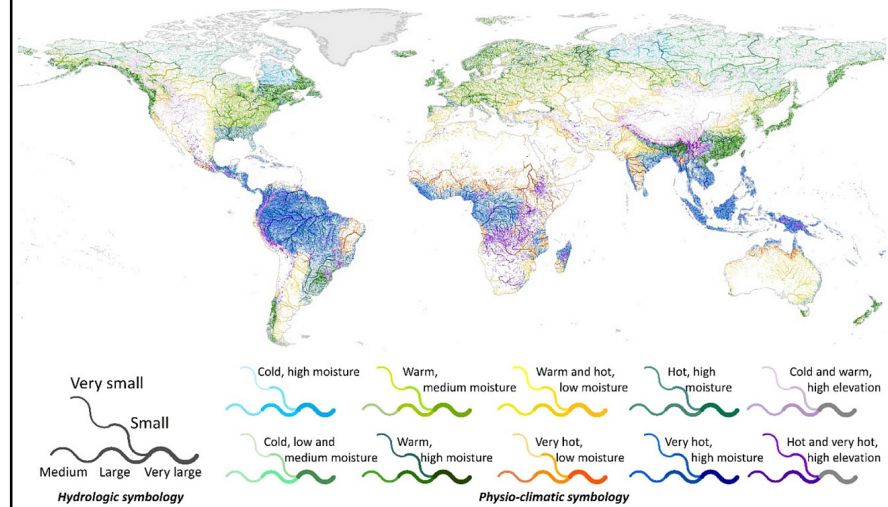
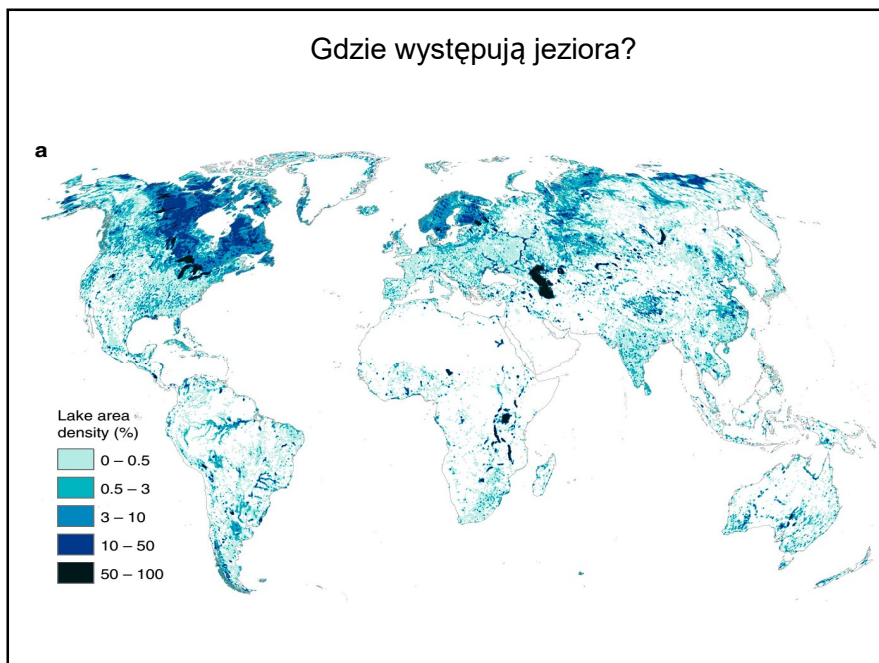

Figure 6 from A multidisciplinary framework to derive global river reach classifications at high spatial resolution. Ouellet Dallaire et al 2019 Environ. Res. Lett. 14 024003 doi:10.1088/1748-9326/aad8e9

Gdzie występują jeziora?

Globalne rozmieszczenie wód śródlądowych

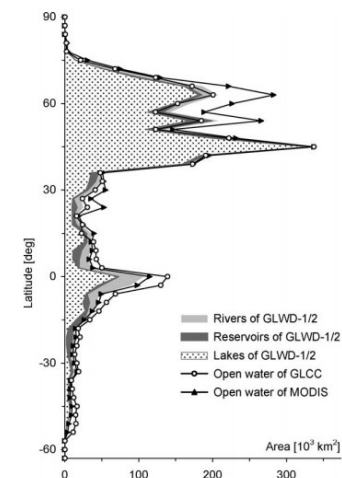

Fig. 3. Latitudinal distribution of global open water areas. Area values are aggregated in steps of 3° latitude. For data description and references see text and Table 1.

Sezonowe zmiany warunków termicznych i intensywności opadów mogą wpływać na trwałość wód śródlądowych

Typologia środowisk wodnych ze względu na ich trwałość

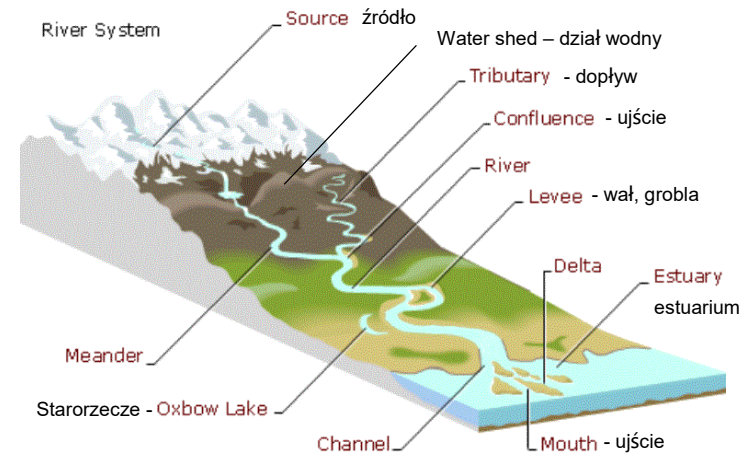
	Flooding regime	Predictability and duration of flooding
nietrwałe	Ephemeral 	Filled only after unpredictable rain and by run-off. The flooded area dries out during the days following flooding and rarely supports macroscopic aquatic organisms.
	Episodic 	Dry for 9 years out of 10, with rare and very irregular flooding (or wet periods) which may last for a few months.
	Intermittent 	Alternating wet and dry periods, but at lower frequency than seasonal wetlands. Flooding may persist for months or years.
	Seasonal 	Alternating wet and dry periods every year, in accordance with the season. Usually fills during the wet season of the year, and dries out in a predictable way on an annual basis. The flooding lasts for several months, long enough for macroscopic animal and plant organisms to complete the aquatic stages of their life cycle.
	Near-permanent 	Predictable flooding, though water levels may vary. The annual input of water is great than the losses (does not dry out) in 9 years out of 10. The majority of organisms living here will not tolerate desiccation.
trwałe	Permanent 	Never dries out

Ukształtowanie terenu, rodzaj podłoża i intensywność opadów determinują typ wód śródlądowych

Śródlądowe wody powierzchniowe

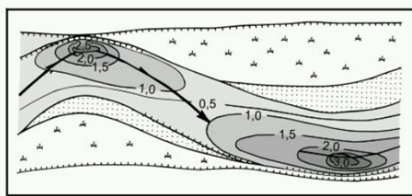
- płynące (lotyczne) - cieki
- stojące (lenityczne) – zbiorniki wodne (przepływowe lub bezodpływowe)

Cieki
wody powierzchniowe przemieszczające się względem otoczenia pod wpływem siły ciężkości w wyłobionym korycie

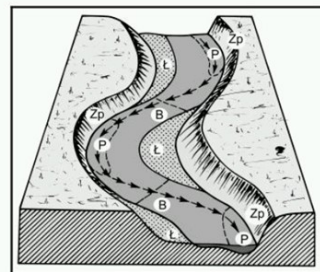

drainage basin – zlewnia rzeki

Działalność erozyjna i akumulacyjna płynącej wody

Rys. 51. Konfiguracja dna koryta cieków (0,5, 1,0 itd. – izobaty) i przebieg linii nurtu

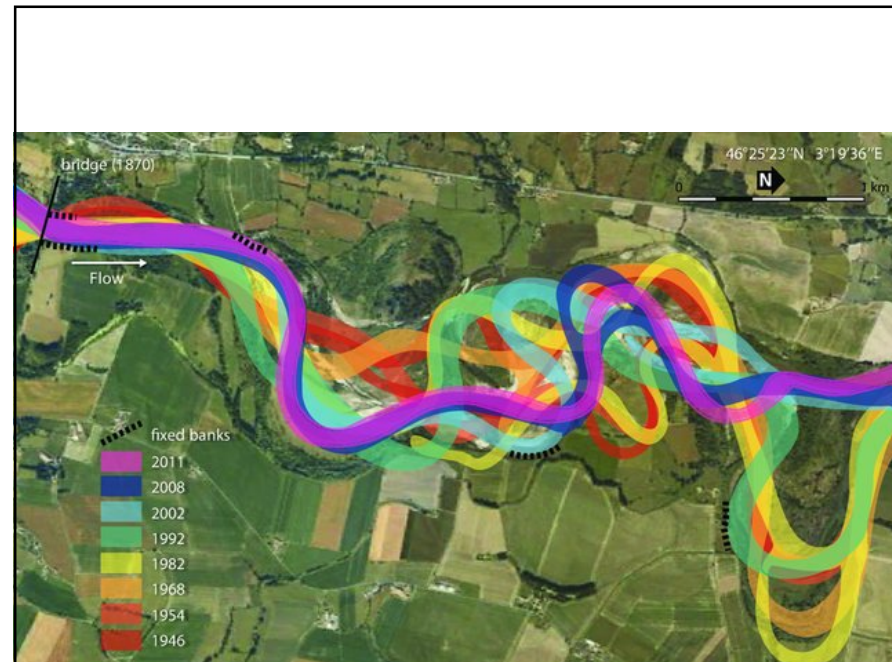

Rys. 53. Morfologia koryta rzecznego, P – płoso, B – przełęcz, bród, Ł – odprasko, Zp – zbożce podcięte, strzałkami zaznaczono przebieg nurtu

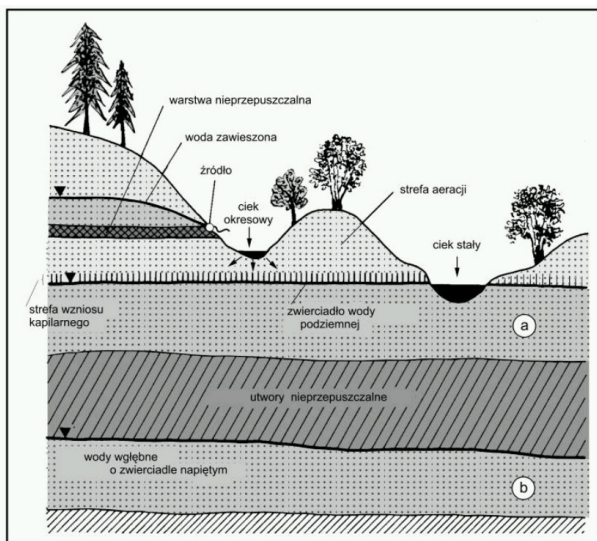

<https://www.youtube.com/watch?v=8a3r-cG8Wic>

25

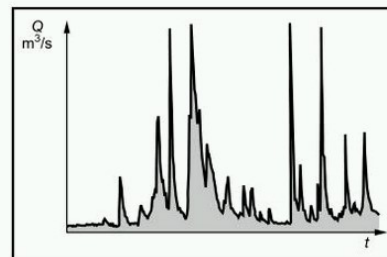

Cieki stałe a okresowe

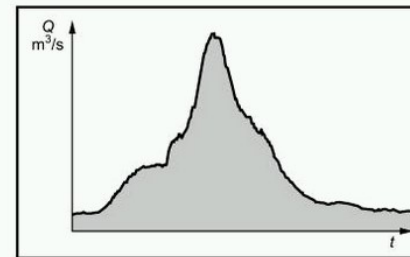

Rys. 15. Wody podziemne potamiczne (a) i apotamiczne (b)

Ilość wody w ciekach (przepływ i poziom lustra wody) może podlegać silnym wahaniom w czasie

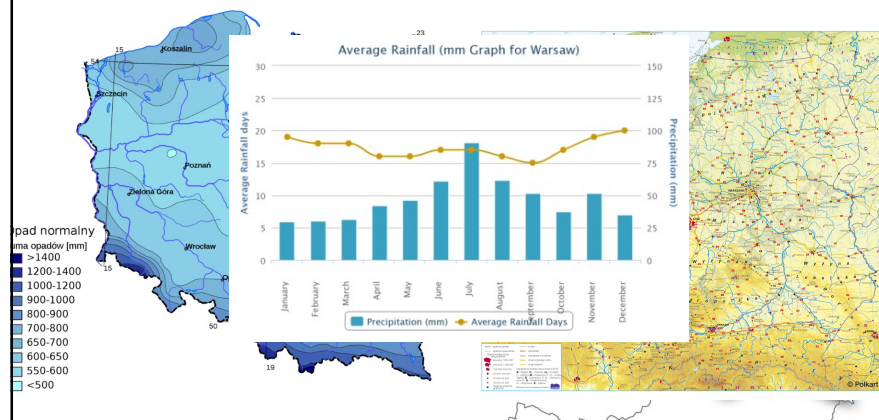
Rys. 150. Hydrogram odpływu rzeki górskiej

Rys. 151. Hydrogram odpływu rzeki nizinnej

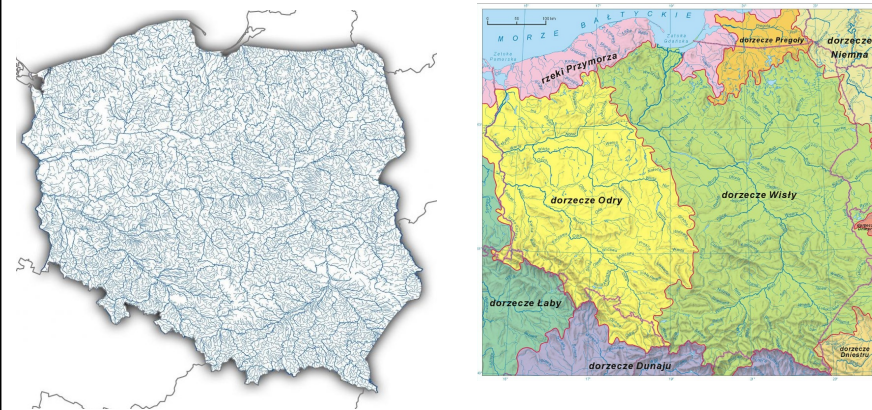

Intensywność opadów a sieć rzeczna w Polsce

Przeciętne sumy opadu w Polsce. Lata 1971 - 2000¹

Sieć rzeczna w Polsce

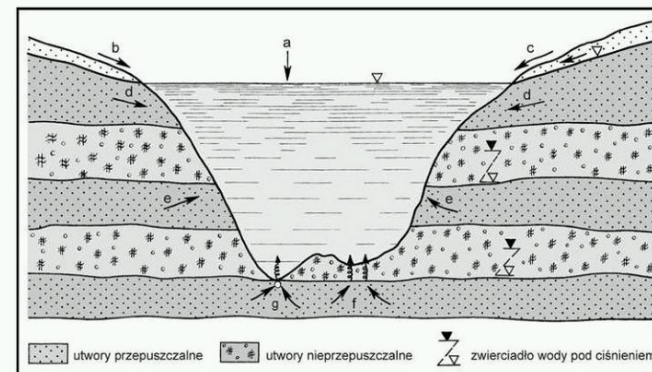

Zbiorniki wodne

Naturalne lub sztuczne zagłębienia terenu wypełnione wodą, charakteryzujące się stosunkowo wolnym przepływem wody

31

Zasilanie zbiorników

Rys. 139. Rodzaje zasilania jezior: powierzchniowe (a – opadem atmosferycznym, b – sypkami powierzchniowymi, c – ciekami) i podziemne (d – wodami gruntowymi, e – wodami naporowymi, których poziom nadana misa jeziorna, f – na drodze podsiąku wód naporowych, g – przez podwodne źródła)

32

Bilans wodny niewielkiego akwenu

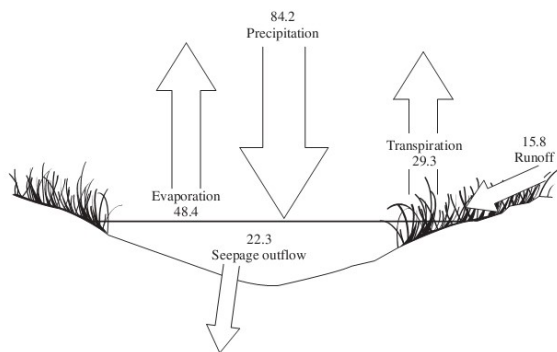
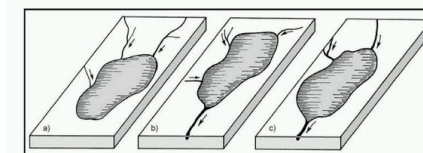

Figure 2.8 Hydrological budget for a prairie wetland pond (water loss/gain units are expressed in percentages; modified from Poiani and Carter 1991).

Zbiorniki wodne

- Bezodpływowe
- Odpływowe

Rys. 68. Jeziora: bezodpływowe (a), odpływowe (b), przepływowe (c) (diagramy)

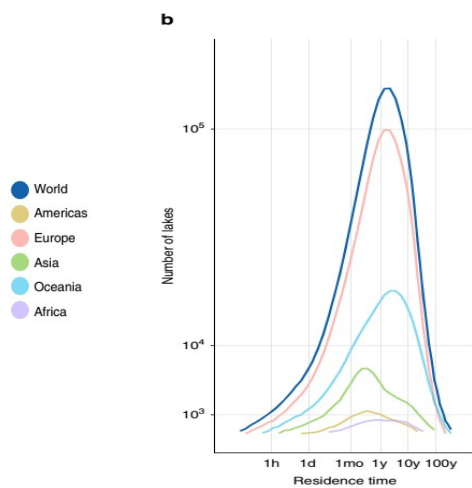
Intensywność wymiany wody (tempo wymiany wody w skali rocznej)

$$I = \frac{H_{rz}}{V_j}$$

(odpływ rzeczny H_{rz}) i pojemności misy jeziornej (V_j),

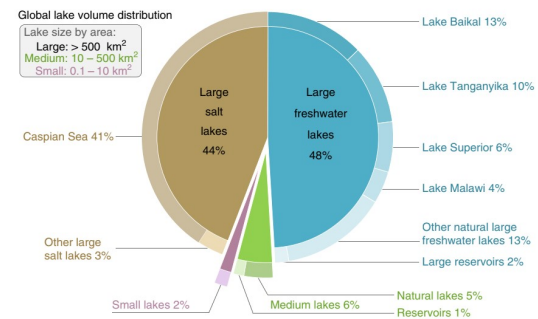
- jeziora o ustroju pasywnym ($I < 1$),
- jeziora o ustroju przeciętnym ($1 < I < 5$),
- jeziora o ustroju aktywnym ($5 < I < 10$),
- jeziora o ustroju bardzo aktywnym ($I > 10$).

Średni czas retencji wody w jeziorach

DOI: 10.1038/ncomms13603 | www.nature.com/naturecommunications

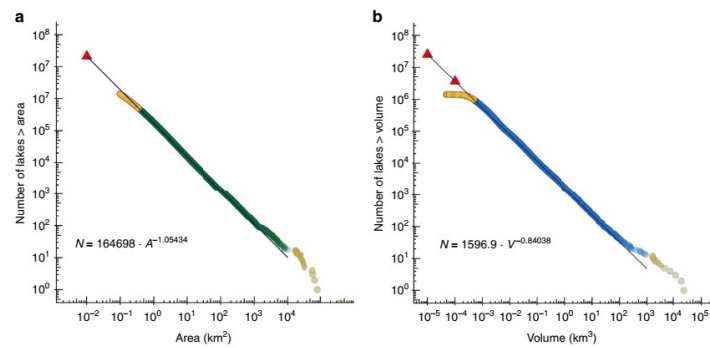
Global lake volume distribution

Figure 1 | Global distribution of water volume stored in lakes and reservoirs with a surface area of at least 10 ha. Total volume is $187.9 \times 10^3 \text{ km}^3$. Data for large lakes are empirical, while volumes of medium and small lakes are modelled. Data for large and medium human-made reservoirs are from the Global Reservoir and Dam (GRanD) database²⁸. Distinction between fresh and saline water is only available in the empirical data for large lakes.

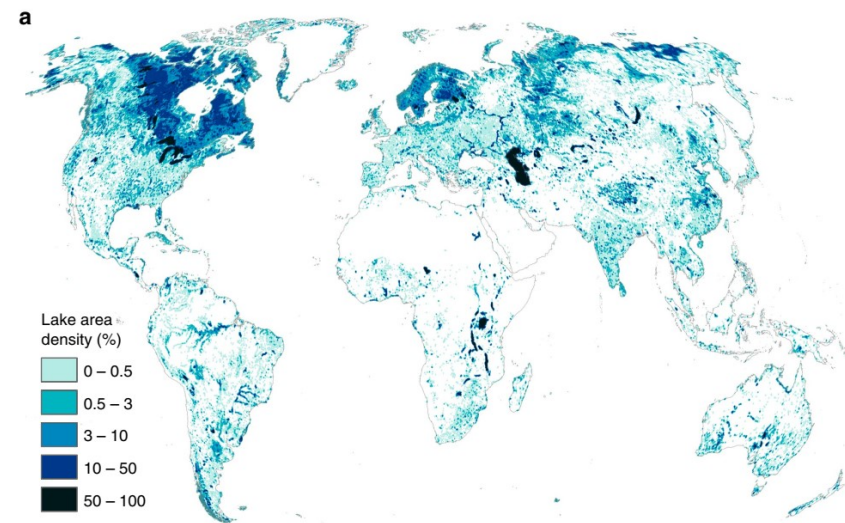
DOI: 10.1038/ncomms13603 | www.nature.com/naturecommunications

Większość wód jeziornych zgromadzona w niewielkiej liczbie dużych jezior

Figure 3 | Global size and volume distributions of natural lakes using a Pareto model. Distributions are plotted as the total number of global lakes larger than a given surface area (a) or volume (b) derived from data contained in HydroLAKES. Yellow points represent data that were not included for fitting the log-log regression. Red triangles represent extrapolated values based on the log-log regression. See Methods for further explanations.

DOI: 10.1038/ncomms13603 | www.nature.com/naturecommunications

Figure 4 | Patterns of global lake distribution. (a) Lake area density (limnicity) calculated as percent area covered by lakes within a 25 km radius. (b) Average depth of all lakes within a 25 km radius, weighted by their partial area within that radius. Both maps include reservoirs from the Global Reservoir and Dam (GRaND) database²⁸.

DOI: 10.1038/ncomms13603 | www.nature.com/naturecommunications

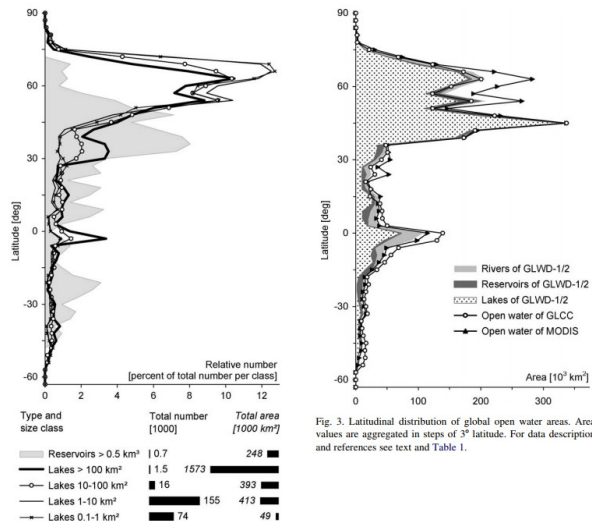

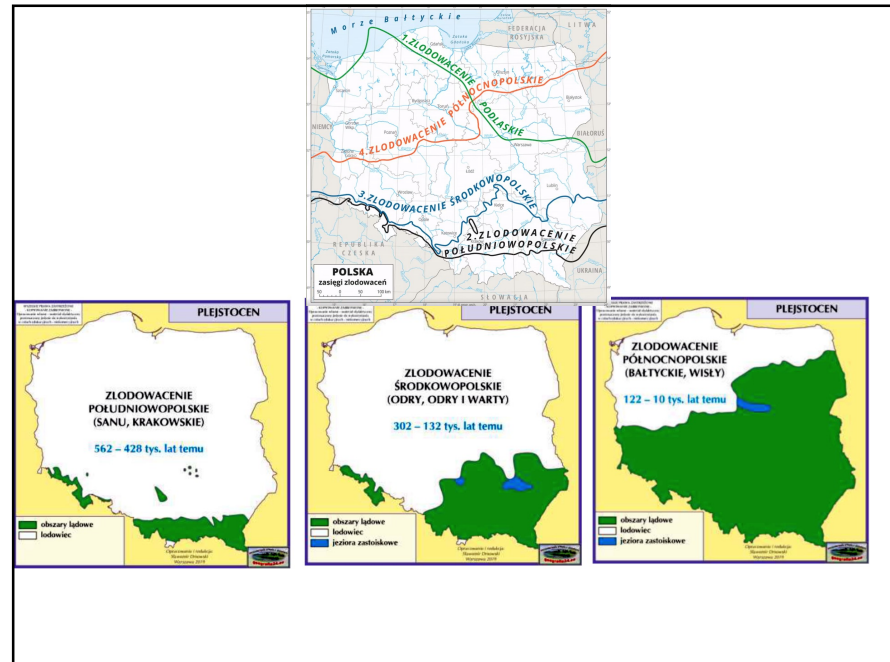
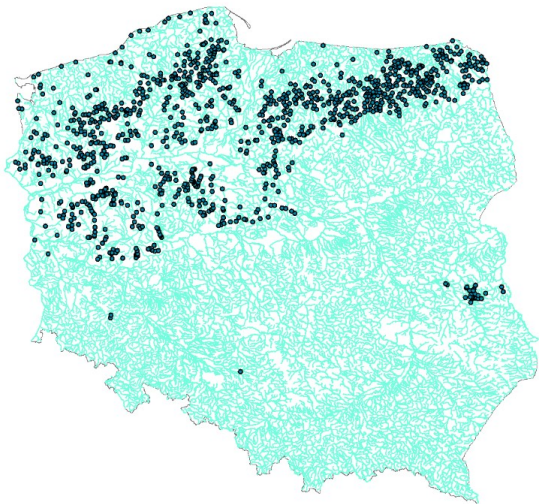
Fig. 2. Latitudinal distribution of global lake and reservoir numbers for different size classes according to GLWD. Relative numbers are aggregated in steps of 3° latitude. Total lake and reservoir areas per size class are provided for reference.

Fig. 3. Latitudinal distribution of global open water areas. Area values are aggregated in steps of 3° latitude. For data description and references see text and Table 1.

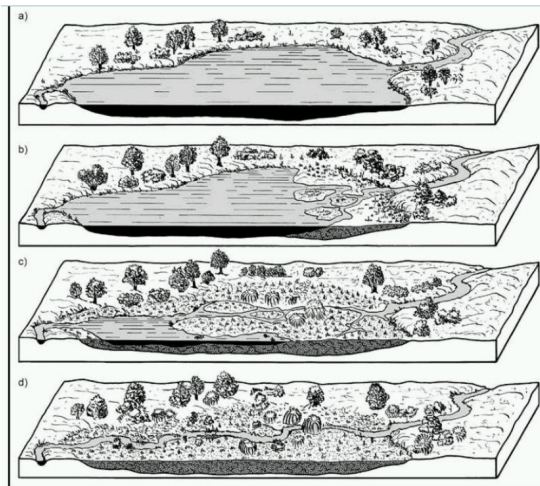
Arktyczny krajobraz

Jeziora w Polsce są mniej jednorodnie rozmieszczone niż rzeki
dlaczego?

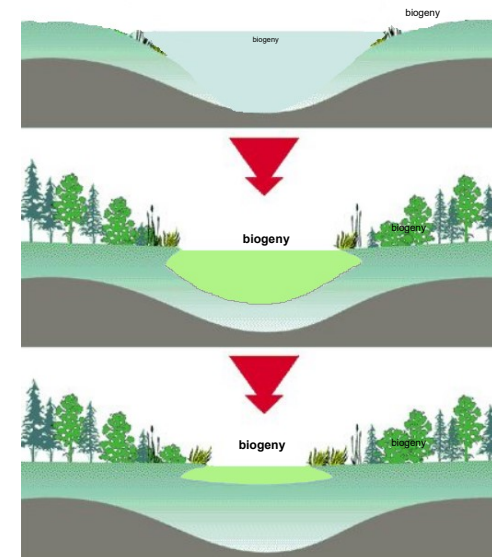
Większość jezior to nietrwałe ekosystemy w geologicznej skali czasu

Rys. 97. Schemat zaniku jeziora wskutek zasypywania jego misy materiałem transportowanym przez rzekę, a – stadium początkowe, b – rzeka usypuje deltę, c – delta powiększa się, wkracza na nią roślinność lądowa, d – stadium końcowe, misę jeziorną wypełnił materiał rzeczny i zajęła roślinność lądowa

43

Większość jezior to nietrwałe ekosystemy w geologicznej skali czasu

44

<https://www.youtube.com/watch?v=loi584OFVpE>

Pochodzenie jezior: <https://www.youtube.com/watch?v=mSPVqx3vge>

1) Polodowcowe

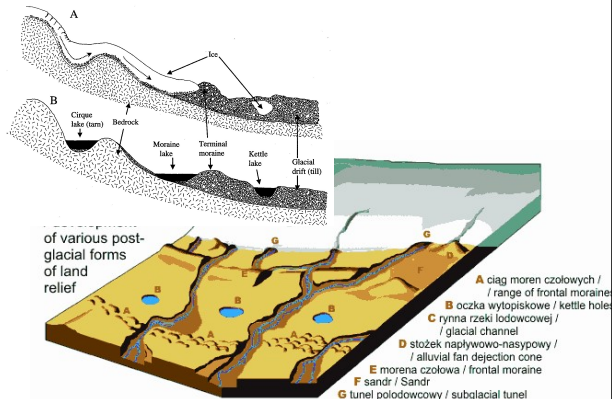
Nietrwale jeziora powstałe wskutek bezpośredniego kontaktu z masą lodową; mogą powstać w lodzie, pod lodem lub na lodzie
Powstałe wskutek erozvinei lub akumulacvinei działalności lodowca

Jeziora cyrkowe

Jeziora morenowe

Jeziora wytopiskowe

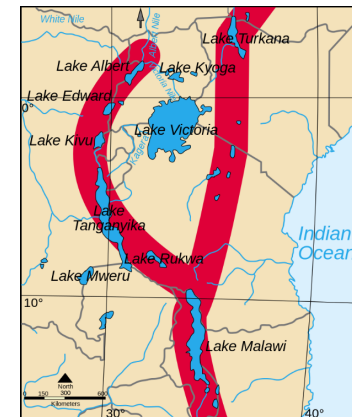
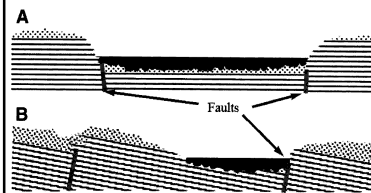
Jeziora rynnowe

Pochodzenie jezior:

2) tektoniczne

- Najgłębsze i najstarsze jeziora na Ziemi.
- Przesunięcia płyt tektonicznych tworzące szczeliny wypełnione wodą.

Pochodzenie jezior:
3) wulkaniczne

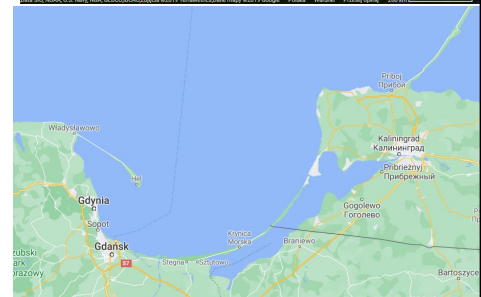
Pochodzenie jezior:
4) krasowe

Zagłębienia terenu wypłukane przez wodę w miękkim nieprzepuszczalnym podłożu

5) przybrzeżne

utworzone przez groble wydymowe

6) kosmogeniczne
meteorytowe

Pochodzenie jezior:

5) Pochodzenia rzeczne:

- starorzecza

- zbiorniki zaporowe

- Naturalne procesy tamujące przepływ wody:

- osuwiska ziemne

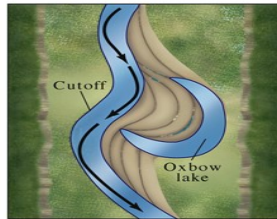
- lawowe (coulee lakes)

- tamy bobrowe

- rozwój roślin (Sphagnum bogs)

- oddziaływanie lodowca (ice dams)

- Pochodzenia antropogenicznego

zbiorniki zaporowe poch. antropogenicznego

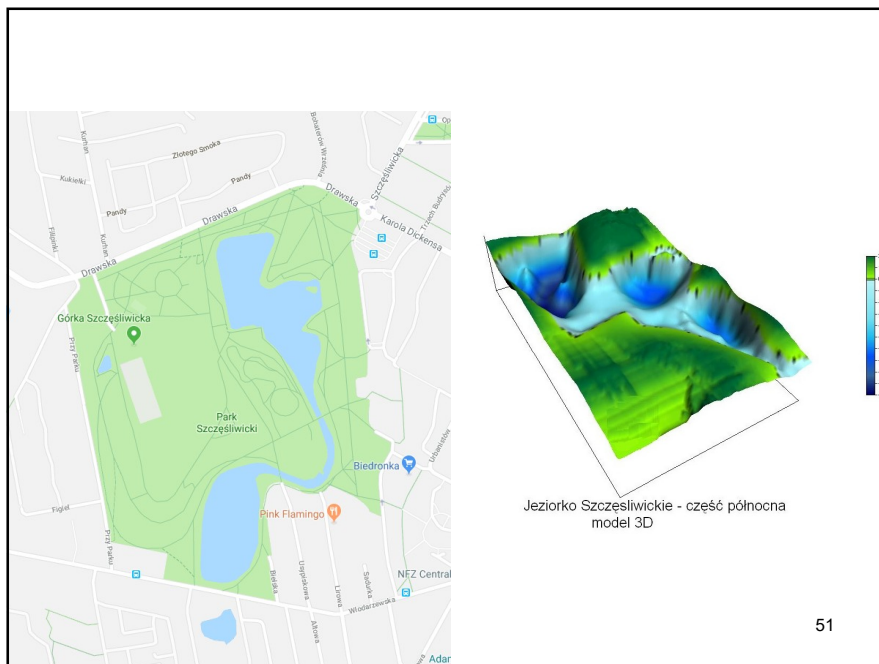
- **zbiorniki retencyjne** (zbiorniki zaporowe), których zadaniem jest magazynowanie wody w okresach jej nadmiaru w celu wykorzystania w innych okresach; charakteryzują się dużymi różnicami poziomów wody (w Polsce są to m.in. jeziora: Solińskie, Mietków, Rożnowskie, Czorsztyńskie);

- **zbiorniki przepływowe**, powstają w wyniku przegrodzenia rzek jazami, których zadaniem jest utrzymanie stałego poziomu piętrzenia; typowe zbiorniki przepływowe nie mają zdolności retencyjnych (w Polsce np.: Jezioro Włocławskie, Jezioro Zegrzyńskie);

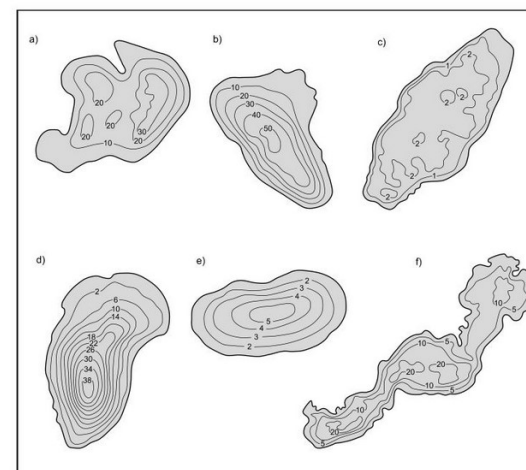
- **zbiorniki suche**, których zadaniem jest okresowe magazynowanie wody podczas przechodzenia fal wezbraniowych.

Stawy, wyrobiska, itp.

Różny kształt mis jeziornych

Rys. 93. Plany batymetryczne wybranych mis jeziornych (wg Choirskiego, 1986); a – jezioro eworsyjskie, b – jezioro cyrykowe, c – jezioro przybrzeszne, d – jezioro krasowe, e – jezioro śródwymowe, f – jezioro rynnowe

Izobaty - linie łączące miejsca o tej samej głębokości

Istotne cechy zbiorników wodnych

Powierzchnia zbiorników wodnych determinuje ilość energii słonecznej docierającej do ekosystemu, intensywność wymiany gazowej z atmosferą oraz ekspozycję na działanie wiatru

Powierzchnia zlewni: decyduje o wpływie otoczenia na jezioro: większa zlewnia to krótszy czas retencji i większy spływ biogenów do jeziora, krótszy czas życia, wyższa produktywność ekosystemu

Głębokość – determinuje pojemność (objętość), wpływa na liczbę mikrosiedlisk, stratyfikację termiczną, produktywność

Głębokość maksymalną (h_{maks}) można określić wyłącznie przez pomiar batymetryczny jeziora; jest to najgłębsze miejsce w czaszy jeziora.

Głębokość średnia (h_{sr}) jest określana jako iloraz pojemności jeziora (V_0) i jego powierzchni (A_0), czyli

$$h_{sr} = \frac{V_0}{A_0} \quad (\text{m})$$

Współczynnik Schindlera (S) jest ilorazem całkowitej zlewni jeziora (A) i pojemności jeziora ($V_{jez.}$)

$$S = \frac{A}{V_{jez.}} \quad [\text{m}^{-1}]$$

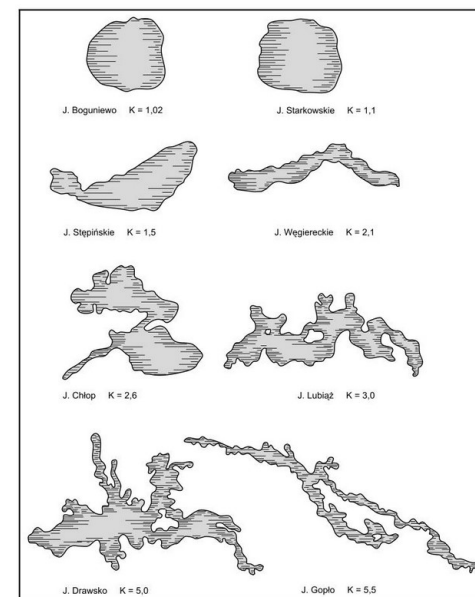
wartość $S < 2$ - mała podatność na degradację
wartość $S \Rightarrow 2$ - duża podatność na degradację

53

Długość linii brzegowej (l) – długość brzegu mierzona wzdłuż izobaty 0 m (wzdłuż linii brzegu)

Wskaźnik rozwinięcia linii brzegowej – iloraz długości linii brzegowej (l) i obwodu koła o powierzchni równej powierzchni jeziora (A_0)

$$K = \frac{l}{2\sqrt{\pi A_0}}$$

Rys. 89. Przykłady jezior o różnym rozwinięciu linii brzegowej (wg Chosińskiego, 1988)